

**Posudek vedoucího bakalářské práce: Filip Herza „Pookřát na čerstvém horském vzduchu“.
Zážitky prvních turistů v českých cestopisech a tištěných průvodcích po Krkonoších 19. a
počátku 20. století, Praha 2009, FHS UK, 81 s.**

Studium politické a kulturní emancipace českého národa v 19. století českému dějepisce stále poněkud zakrývá pohled na sociální či kulturní jevy obecnější povahy, směřující do moderny, jimiž jsou třeba rozmach komunikace a médií, medikalizace společnosti a v neposlední řadě masová zábava a turismus. K právě k poslednímu fenoménu obrátil svůj pohled Filip Herza. Nešlo mu však především o prozkoumání institucionální základny turistiky nebo turistické praxe – zde se mohl opřít o několik studií z poslední doby. Předmětem jeho zájmu je spíše konstrukce turistického zážitku v médiích zčásti již existujících od středověku a raného novověku (cestopisy), zčásti v textech novějších, pro turistickou praxi přímo určených (průvodce).

Autor při tom vychází ze sociologického a etnologického zkoumání turismu, zejména z pera O. Löfgrena a D. MacCannella. To se zaměřuje mj. na „vacationscapes“ – tedy na turistické krajiny jako soubory obrazů a narací obsažených v různých textech v nejširším slova smyslu, od cestopisu po film a reklamu (s. 14-15). Turistická infrastruktura zajímá autory včetně Herzy jednak pouze jako zpředmětnění těchto sdílených vnitřních krajin či řekněme jejich prodloužení do „reality“, poté jako v průvodcích zachycené zajímavosti či turistické cíle a také jako organizační rámec turismu, do něhož texty směřovaly. Rozcestníky, turistické značení, informační tabule a místa setkání a konverzace (horské boudy, občerstvení, nocležny) jako by částečně nahrazovala cestopis či průvodce tištěného, jež si měl poutník přibalit na cestu. Přetrvává samozřejmě role těchto textů před cestou či po ní coby pojmové „zásobárny“ pro vyjádření a reflexi vlastních zážitků a měřítko jejich intenzity a také nezávisle na cestě coby zábavné literatury sui generis (s. 35).

Po metodologickém vymezení a kapitole o regionu a jeho turistickém „užívání“ sleduje Herza české „turistické texty“ o Krkonoších z 19. století s přesahem do století 20. Nejprve nastíní základní proměnu žánru cestopisu a průvodce od literárního zachycení subjektivního pohledu poutníka, kdy cesta „vnější“ je často metaforou pro cestu vnitřní, přes praktickou orientační a informativní pomůcku s jasnou strukturou až po zjednodušeně řečeno nosič reklamy. 19. století se pod tímto úhlem pohledu v následném centrálním analytickém oddíle rozpadá na dvě části (kapitoly III. a IV.). První reprezentuje cestopis Myslímírův, druhou populární, několikrát vydaný průvodce Durychův. U Myslímíra je patrný vliv Miloty Zdirada Poláka, z jehož Vznešenosti přírody text přejímá některé pasáže. Ve středu u něj stojí individuální zážitek přírody, text čtenáři nabízí i techniky jeho „intenzifikace“ (ztišení, samota, koncentrace). Čtenář spolu s autorem „žasne“ nad přírodou či horami

samotnými, nad jejich „velkolepým divadlem“, které se odehrává zejména tam, kde je do majestátní nehybné krajina vnesena dynamika, ovšem nezávislá na „okolním“ lidském faktoru (východ a západ slunce, vodopády). Slunce či řítící se voda pohne/má pohnout stejně tak nitrem bezprostředního pozorovatele, jako čtenáře v pražské kavárně. V kapitole věnované cestopisům z první poloviny 19. století můžeme postrádat alespoň zmínku Máchovy Poutě krkonošské z 30. let, případně i autora samotného coby prototypu romatického poutníka.

Zatímco zejména u Myslimíra (ne tak v cestopisech jeho současníků) jsou „druzí“ (jiní turisté, domorodci) přítomni spíše na okraji, dostává se u Durycha společenský kontext do centra průvodce. Text sice poskytuje praktický návod, jak putovat či kde se zastavit, krajině však dává dobově aktuální společenské významy, především ji konotuje nacionálně. Krkonoše se zde stávají bojištěm českého a německého živlu, přičemž soudobý turismus je jen pokračováním tohoto boje jinými prostředky. I (post)romantický úžas nad velkolepostí přírody je nacionalizován, stejně tak jako domorodí horalé jsou hodni obdivu či aspoň zaznamenání jakožto praví Češi. (Vedle toho jsou samozřejmě zobrazování i jako „pověřivé děti“ nebo svého druhu „ušlechtilí divoši“.) Durych i jiní průvodci se vymezují vůči „šablonovitému“ či přímo vulgárnímu turistovi, přitom oni sami právě takovou šablonu (pro vnímání, ale i chování) představují.

„Druhý“ má v Durychově textu důležité místo nejen jako domorodec nebo neukázněný turista, ale především jako ten „správný“ spoluputovník nebo ještě lépe skupina stejnmýšlejících, trávících v horách svůj volný čas. Jistěže turistika druhé poloviny 19. století ještě nebyla masovou rekreací nižších či širokých společenských vrstev, jimž jsou zážitky prodávány, Herza však již v této době poukazuje na objevení se nového ideálního typu, turisty konzumního, s nímž se následně setkáváme po celé 20. století. Tento typus se nevyskytuje jenom v turistických textech, nýbrž i v praxi, jako důsledek zpřístupnění hor i zpřístupnění turistických aktivit širším vrstvám. Bylo by zajímavé (ale za rámec Herzovy práce jdoucí) dát rozmáhající se turismus do spojitosti s jinými „novými“, ale i tradičními způsoby kolektivního trávení volného času (poutě, zábavy atd.) a s fenoménem volného času vůbec. Tázat se samozřejmě můžeme i na to, zda se kolektivní sdílení přidává k dřívějšímu kultu individuální úžasu pouze jako důsledek změny sociální praxe, či zda jde o záležitost textově/žánrově imanentní. Samotného Durychova průvodce, poprvé vydaného v roce 1868, lze navíc nahlížet jako doklad modernizace tohoto média, kterou představuje průběžná aktualizace. Zmínka o jilemnické pobočce Klubu českých turistů, založené roku 1889, se v něm objevuje až v jednom z dalších vydání v roce 1897.

Autor sice cestopis 1. poloviny a průvodce 2. poloviny 19. století proti sobě staví jen coby pracovní, resp. ideální typy, přesto bychom si mohli položit také otázku po (genetické) souvislosti obou žánrů. Vzešel průvodce z cestopisu, nebo se každý obrací v zásadě na jiné publikum? Mizejí na konci 19. století subjektivní (krkonošské) cestopisy, nebo je nacházíme dále v literatuře „vyšší“ či regionální, případně kam se cestopisy vůbec geograficky přesouvají poté, co byly turisticky a literárně kolonizovány krajiny domácí?

Normu nacionálně provozované turistiky skvěle vystihuje Blahoslavovo „Desatero českého turisty“ z roku 1912 (srov. např. představu v 6. a 7. bodě, že krajané v cizině musejí být nutně opuštěni, zároveň ale že je možné jim být na obtíž). Herza neopomíná ani pohyb do jisté míry opačný, který nepřinášel turisty do Krkonoš, nýbrž hory do měst, ať už právě v podobě cestopisů a průvodců, nebo veřejných manifestací, jako byly promítání světelných obrazů nebo různé výstavy. Obširnějšího zamyšlení by si zde zasloužila poznámka o tom, že vystavování přitom nebyly autentičtí horalé, nýbrž jejich reprezentace, jinými slovy zda každý folklór (v kontextu jeho produkce národopisem 19. století) není reprezentací, tedy „fakelorem“.

Herzovi se poměrně úspěšně podařilo ukázat možnou spojitost reprezentace textové, resp. obrazové a společenské praxe – příkladem budiž buzení turistů zvonem, aby mohli sledovat východ slunce, či konstrukce vodopádů. Výklad ústrojně a nikoliv jen ilustrativně doplňují dobová (foto)grafická vyobrazení nejen Krkonoš, ale i turistů samotných a turistické infrastruktury, jež byla často součástí jednotlivých textů. K autorovu heuristickému záběru či postupu lze vznést jednu výtku, jíž si je však sám vědom – nejen v 1. polovině 19. století by bylo nutné zohlednit cestopisy a průvodce německé coby předlohu nebo konkurenční vzor textů českých. Mohu-li soudit období přece jenom co do zájmu poněkud odlehle, dopustil se Herza pouze jedné chyby – Balbínova Rozprava vznikala sice počátkem 70. let 17. století, tiskem byla však vydána až v roce 1775.

Autorově pojmově přesné argumentaci odpovídá i velmi dobrá stylistická a formulační úroveň práce. Celkový dojem však bohužel snižují především ne zcela ojedinělé hrubé chyby (s. 22 – „zmíníme dva Bucharovi nástupce“, s. 39 – „z Polákovi Vznešenosti přírody“, s. 46 – zážitky sloužili, Alpy se ocitli, s. 60 – z Pickovi knihy, s. 74 – Krkonoše měli, případně i v citátu na s. 70 – „radost turistovy zkalena“). Některých přehlédnutí či formálních chyb (zejm. čárky) se autor dopustil na s. 65, 70, 75 či 77. Na s. 36 se vyskytuje ojedinělá chybná vazba („zanechávat dojem v“ x „působit dojmem na“). I když pro tisky z 19. století není způsob přepisu fundamentální, přesto je na některých místech patrná nejednotnost (celý citát na s. 36, jako příklad „outlé“ x „autlé“). Pokud bychom byli důslední, uváděli bychom studie v poznámkách včetně stránkového rozsahu či stránky citovaného místa. V úvodním obsahu dále chybí římské očíslování I. a II. oddílu, v textu samotném by bylo vhodnější odsadit každý tento oddíl na novou stránku (s. 23).

I přes tyto a některé další drobné nedostatky podal Filip Herza v bakalářské práci přesvědčivý výkon. Dobře ji zakotvil nejen metodologicky (neomezil se přitom jenom na sociologii moderních společností, byť by se bylo možné dále ptát, jaké jiné koncepty se nabízejí pro zkoumání turistických textů a turismu), ale zohlednil i široké spektrum historické a regionální literatury. Postiženou proměnu média cestopisu, resp. průvodce poměřil proměnou samotné turistické praxe a právě tento aspekt by stál za další rozpracování. Přes zmíněné jazykové nedostatky práci hodnotím jako **výbornou**.